

iveta gal drzewiecka

Stálice a mladé hviezdy slovenskej ilustrácie v roku 2018

Minuloročná produkcia kníh pre deti a mládež opätovne potvrdila, že ilustrátorská tvorba našich výtvarníkov predstavuje plnohodnotnú súčasť „multiverza“ svetovej ilustrácie. Ak by sme ju mali prirovnať k hviezdnej oblohe, aj v roku 2018 sme na nej mohli pozorovať žiaru stálic, ktoré sa pohybujú po známych obežných dráhach, no i zrod a slubné žmurkanie nových hviezd či neočakávané astronomické úkazy.

NEBESKÁ SFÉRA TRADIČNÝCH ILUSTRÁTORSKÝCH TECHNÍK A POSTUPOV

Základňu slovenskej ilustrácie predstavuje tvorba etablovaných ilustrátorov, ktorých vydavateľstvá oslovujú v súvislosti s určitými literárnymi žánrami pre ich vyprofilovaný ilustrátorský prejav. **Martina Kellenbergera** poznáme v poslednej dobe ako ilustrátora, ktorý vizuálne stvárnjuje literárne diela čerpajúce z folklórnych tradícií, regionálnej histórie a povestí. Tomu zodpovedá aj cha-

rakter jeho ilustrácií, v ktorých sa mieša motivácia, ornamentálnosť a žartovnosť ľudového umenia s hravou imagináciou. V tomto duchu sa nesie i výtvarné spracovanie minuloročnej rozšírenej reedície tradičných rozprávok a hádaniek P. Glocka *Čarovala Anička, šalamúnska hlavička* (vyd. Daxe) či výber Šikulových próz *Deti* (vyd. Ikar). Ten dostal zásluhou **Márie Rojko** svieži grafický dizajn vyvažujúci barokovú dekoratívnu Kellenbergerovej perokresby. Aj pre ilustrátorský svet však bolo nepochybne významnejšou udalosťou vydanie slovenského prekladu fantazijnej rozprávky M. Endeho *Čárymáryfučpunč* (vyd. Ikar). M. Kellenberger k nej vytvoril ilustrácie ešte pred takmer tromi desaťročiami, no kvôli ponovembrovým udalostiam a odloženému vydaniu zostali pred publikom dlho skryté na dne zásuvky. Z dnešného pohľadu sa v nich Kellenberger predstavil v atypickom žánri a výtvarnej polohe; nonsenzuálny príbeh plný čarodejníkov a alchymie mu umožnil naplno rozvinúť vtipné a zároveň bizarné prepojenia rozprávkového a moderného sveta.

Povešť činorodého a širokospektrálneho autora potvrdil **Juraj Martiška**. Je-

ho vecné ilustrácie k heslám populárno-náučnej encyklopédie M. Hlušikovej *Starovek pod lupou* (vyd. Perfekt) charakterizuje graficky prítiažlivá dokumentárna hodnota. Z hľadiska žánru, ktorý sa u nás objavuje iba raritne, je pozoruhodné vydanie výberu Martiškových komiksov (*3x komiks*, vyd. Perfekt). Príbehy sú situované do histórie a prinášajú nielen zábavné a dobrodružné čítanie, ale aj morálne ponaučenie. Pre autora príznačné lavírovanie medzi pólmi kresleného humoru a nežnej poézie napĺňajú akvarely v knihách pre najmenších (E. Slobodová: *Slovenské riekanky, rečňovanky, veršovanky a vyčítovanky*, vyd. Fortuna Libri; H. Marčeková: *Ako sa Otko potkol o Fidlibuma*, vyd. Ikar). Tendenciu k experimentálnemu uvoľňovaniu ilustratívnosti v prospech maliarskeho náznaku však naznačuje výtvarné stvárnenie dvoch ďalších kníh – detského príbehu T. Revajovej *Rok Sivka ohniváka* (vyd. Trio Publishing) a románu pre starších čitateľov *Zádušní mše za hraběnkou* (vyd. Jas) od českého autora J. Holuba.

Peter Uchnár a **Vladimír Král** sú ilustrátormi, ktorých takisto netreba nijako zvlášť predstavovať. Obidvaja, hoci každý po svojom, využívajú recepčnú prítiaživosť maliarskej bravúry a programovo narábajú s ponorom diváka do nadreálneho sveta rozprávania. Uchnárove ilustrácie (K. Mikolášová: *Príbehy z prameňa*, Vydavateľstvo SSS; M. Rúfus: *Koza rohatá a iné rozprávky*, vyd. Perfekt; S. Repaský: *Natálkine dobrodružstvá*, vyd. Albatros) sa už tradične pridržiavajú u publika overeného imaginatívneho realizmu a rozvinutej fantazijnosti. Na konte V. Krála pribudla okrem ďalšej zo série obojstranných kníh s tradičnými detskými rozprávkami (M. Ďuričková: *Janko Hraško/O Janičkovi*, vyd. Buvik) veľkolepá ilustrátorská výbava Hevie-

rovej *Vtáčej legendy* (vyd. Trio Publishing). V rozprávkovom príbehu o vtáctve a lietaní sa ornitologická faktografia preplieta s mytologizujúcou fikciou, čo odráža i Kráľov robustný, archetypálny spôsob tvarovej štylizácie a zemitá farebnosť malieb, čím si pripomínajúce archaické formy výtvarných kultúr staroveku. Zmes chvejivých maliarskych faktúr, plastických a grafických foriem (lineárna kresba, šrafúry, štruktúry) vyjadruje nežnú a ladnú, ale aj démonickú a mystickú krásu obyvateľov vtáčej ríše. Ilustrátor do malieb vkladá humorné, surreálne a nonsenzuálne prvky, čím sa tento svet stáva pre človeka ešte viac záhadným a neuchopiteľným. V línii imaginatívneho poetizmu, blízkej dvom spomenutým autorom, nesie sa aj obrazové stvárnenie *Povestí, príbehov a povedačiek z východu Slovenska* (L. Petraško, Vydavateľstvo Matice slovenskej) od **Anny Hausovej**, významnej výtvarníčky východoslovenského regiónu.

Ďalšou z ilustrátorských stálic, ktoré odolávajú lákadlám digitálnych technológií, je **Martina Matlovičová**. Autorku popri humornosti špecifikuje vyhranený výtvarný nonkonformizmus, technická invencia a prekvapivosť rozvíjania literárnej narácie prostredníctvom obrazu. V minulom roku pripravila náležite „tukané“ obrázky pre opätovné vydanie rozprávky P. Karpinského *Ako sme s Ťuktukom ťuktukovali* (vyd. Slovart). Kombinácia nedbalého, zdanlivo naivného kresliarskeho a maliarskeho rukopisu s postupmi scrapbookingovej koláže evokuje bezstarostnosť detského videnia sveta. Protipól metafyzickej vážnosti predstavujú maľby **Daniela Brunovského** k *Iasonovi a Medei* (vyd. Perfekt), v poradí už piatemu príbehu z antickej mytológie v podaní B. Panákovkej. Autor, nepopierateľne inšpirovaný dávnejším stvárnením mytologických prí-

behov v knižných ilustráciách svetového veľikána Maxa Ernsta, ich vystaval na báze enigmatickosti snových fantázií.

V porovnaní so skoršími tradíciami slovenskej ilustrátorskej tvorby sa monochromatická grafika v knihách pre deti a mládež uplatňuje iba zriedkakedy. V minulom roku sme ale mohli objaviť seriózne poňatú kresbovú ilustráciu v paperbackovom vydaní dobrodružnej fantastiky Ivety Kesnerovej *Deň, keď som zmenil svet* (vyd. Ikar). Pôvodcom tohto „raritného výskytu“ je **Ján Kuriniec**, ktorý, našťastie, tento typ ilustrácie v našich končinách udržiava pri živote už systematicky.

HORIZONT DIGITÁLNYCH TECHNOLÓGIÍ

Daniela Olejníková je v súčasnosti považovaná za najvýraznejšiu slovenskú ilustrátorku tvoriacu digitálnymi postupmi. V minulom roku do spektra vizuálnych podôb detskej lektúry prispela výtvarným spracovaním príbehu J. Šajgálkovej *Ema a Max: Rozprávka o pisíkovi Gagarinovi* (vyd. LIC). Obsahovo nekomplikované ilustračné „jednoaktovky“ z rodinného života detí autorka obohacuje grafickým experimentom. Ilustrácie sú projektované pre tlač priamymi farbami, vynútená jednoduchosť kresby a tvarovej štylizácie je v nich ale dynamicky vyvažovaná perceptuálne bohatšími štruktúrami dizajnových potlačí a tonálnymi prechodmi pripomínajúcimi zrno mezzotinty. Výsledný „retrovzhľad“ grafik podporuje hra s priznaným ofsetovým rastrom a zámernými „nedokonalosťami“ sútláče farieb. Rovnakú polygrafickú metódu a zásadu koloristického a figuratívneho minimalizmu využíva **Alena Raticová** v grafikách k próze Z. Csontosovej *Sára a jej zázračný*

stôl (vyd. OZ Proti prúdu). Rozprávanie o nesamozrejmosti domova a napĺňania základných životných potrieb voľne sprevádzajú znakovo zjednodušené dejové výjavy či izolované elementy narácie. Tematiku núdze zvyrazňuje „ošúchaný“ vzhľad ilustračného obrazu.

Ďalšou z digitálnych stálic je **Katarína Macurová**, ktorá sa sústreďuje na tvorbu obrazových kníh pre najmenších. Výtvarníčka operuje formami modernej karikatúry a kresleného humoru, jej práce však popri nezáväznej situačnej komike nesú v druhom pláne vždy aj hlbšie posolstvá. Minuloročná *Blcha Teo* (vyd. Albatros) je príbehom o nutkaní skúmať, hodnotách poznania a poznávania, ktorým nemusíme spočiatku rozumieť, hoci ich máme priamo pred očami. Túto myšlienku podporuje autorkina (dô)vtipná hra s mikro- a makrozábermi a neobvyklými uhlami pohľadu na „terén Leva“ ako predmetu blišieho bádateľského záujmu. Spomedzi klasikov počítačovej ilustrácie v minulom roku milo prekvapil i **Miroslav Regitko**, ktorý vo výtvarnom stvárnení *Mlynárskych povestí* (H. Košková, Vydavateľstvo Matice slovenskej) upustil od nadužívania prázdnych efektov digitálnej grafiky. Jeho podanie povestových reálií čerpá technicky i výrazovo z foriem starých rytín a aktualizuje ich expresívnymi prostriedkami modernej karikatúry.

K chladnému grafickému dizajnu v posledných rokoch tiahne tvorba **Martiny Rozinajovej**. V ilustráciách k rozprávke A. Cvečkovej *Je veľryba veľká ryba?* (vyd. Triglyf) sa však autorka vracia k estetike ručnej práce a do takmer nepostrehnutelných počítačových postupov adaptuje materiálové vyznenie štruktúrovaných papierov a tradičných techník vystrihovačky a koláže. Ako bonus stimulujúci výtvarnú tvorivosť malých čitateľov je v závere knihy pridaný

návod na dominantne použitú bublinkovú techniku. **Adela Režná** patrí k autorom, ktorí sa na domácej scéne objavili iba prednedávnom, ale v krátkom čase sa jej podarilo zaradiť medzi zvučnejšiu mladej ilustrátorskej tvorby. Tentokrát v jej portfóliu pribudla autorská kniha *Cukrové topánky* (vyd. Zum Zum Production) s ilustráciami, ktoré takisto maskujú svoj digitálny pôvod. Živo a veselo vyobrazujú lákavý svet cukrovíniiek, no i úskalía chutí na sladké. Rozprávkový príbeh o neblahých následkoch maškrtnosti napriek svojej téme nepôsobí mentorsky a je zaujímavým vkladom do našej knižnej tvorby.

Osobitým príspevkom je aj kniha kreslených interlingválnych homoným **Petry Lukovicovej** *City v city* (vyd. E.J. Publishing). Publikácia má zábavno-náučný charakter, môže slúžiť aj ako motivácia k štúdiu jazykov. Obrázky vtípne prepájajú odlišné významy v dvojiciach homografov – slovách, ktoré sa v rôznych jazykoch píšú rovnako, ale znamenajú iné. Čistote grafického dizajnu, ktorý pracuje v prospech edukačného zámeru, sa u nás prekvapivo, no konečne začína dariť aj v knihách pre deti najútlejšieho veku. Dizajnovou „lahôdkou“ je v tomto smere knižná logopedická pomôcka S. Kapalkovej a L. Mičianovej *Stratený šál: Príbeh na rozvoj reči* (vyd. Egres) s geometricky štylizovanými ilustráciami **Susie Hammer**, poľskej autorky pôsobiacej v Španielsku. Písmo vytvorené špeciálne pre túto publikáciu pochádza z dielne slovenského typografa **Ondreja Jóba**. Tvorbe pôvodných lepoprel sa u nás venuje **Elena Rabčanová**. Z jej minuloročnej produkcie sú výtvarne zaujímavé najmä dve, ktoré sa orientujú na rozvoj zrakovej percepcie dieťaťa (*Aha, mami! Tam je les!; Aha, mami! Domov*; obe vyd. Fortuna Libri).

NOVÉ TVÁRE SLOVENSKEJ ILUSTRÁCIE

Mimoriadny čitateľský úspech v roku 2018 zožala autorská kniha **Adriána Macha Gerda**: *Príbeh veľryby* (vyd. Albatros). Jej tvorca sa ako grafický dizajnér primárne venuje voľnej ilustrácii, nejde však o jeho knižnú prvotinu. Už skôr publikoval svoje obrázky v *Zvieratkách z abecedy I.* Ďuričovej a *Sníčku B.* Hronskej, tieto digitálne grafiky ale ešte nemali autorsky vyprofilovanejší charakter. V porovnaní s nimi je textovo-obrazový príbeh o plavbe malej veľryby šírym oceánom podstatne náročnejší a pôsobivejší, hoci v sugestívnom podaní atmosféry podmorských a prímorských svetov môže prekážať hraničný útok na emocionalitu diváka. Túto ambivalenciu nesie aj istý výtvarný manierizmus ilustrácií, ktorý sa prejavuje vo výraznej farebnosti a plasticite fikčného priestoru či v nadužívaní dekorativizmu. Vydavateľský projekt však nakoniec ani neskrýva komerčné ambície a zahŕňa ďalšie dizajnérské produkty (kufríkový set s vankúšikom, plyšové postavičky, stolové hry). Napriek práve povedanému zrejme ide o perspektívneho autora aj v oblasti knižnej ilustrácie.

Súčasný štandard voľnej, editoriálnej a produktovej ilustrácie prenášajú do kníh pre detských čitateľov i ďalšie mladé autorky – **Hedviga Gutierrez**, ktorá ilustrátorsky debutovala vo vydaní modernej rozprávky K. Veverkovej *Baba Jaga* (vyd. Qwetinka), a vo Francúzsku žijúca **Zuzana Dreadka Krutá**, ktorá v roku 2018 ilustračne spracovala hneď dve detské knihy: *Decká z mesta sa (ne)vedia biť* (K. Mišovičová, vyd. INAT) a *Poviem ti to pastelkami* (Petr Šulc, vyd. Pirot). Text druhej spomenutej knihy má formu listov, v ktorých malý Oskar opisuje svojmu ešte nenarodenému brato-

vi Theovi svet „tam vonku“. Pôvabným kritériom jeho vnímania a triedenia reality sú jednotlivé farby. Na tento zmyslový princíp reaguje ilustrátorka cielenou prácou s ich denotatívnymi, emocionálno-expresívnymi a symbolickými hodnotami, rovnako aj autentickým vzťahom detských kresbičiek, ktoré dopĺňajú Oskarove písomné „reportáže“. Celostranové ilustrácie s epizodickými výjavmi z chlapcovho života reprezentujú kvality lepšieho digitálneho štandardu, kniha však ako grafický celok pôsobí veľmi kompaktno a popri čitateľskom dobrodružstve ponúka i milý divácky zážitok.

Spomedzi nováčikov na domácej scéne, ktorí sa poväčšine uchylujú k prostriedkom počítačovej grafiky, vyčnievajú ilustrátori zotrávajúci pri tradičných kresliarskych a maliarskych technikách. Výtvarník **Radoslav Repický** pred dvomi rokmi debutoval v *Príšerákoch!* M. Staviarskej. Jeho voľná maliarska tvorba adaptuje ikonografické a výrazové prvky vizuálnej popkultúry, reklamnej grafiky, komiksu či karikatúry. Toto zaujímavé prepojenie je obsiahnuté aj v minuloročných ilustráciách modernej bájkky M. Grajciarovej *Slony kapitána MiGranta* (vyd. Dva v jednom) s aktuálnou témou utečenectva. Obrazový deficit kníh s detskou poéziou, ktorá u nás už dlhodobo trpí slabou ilustrátorskou výbavou, zasa aspoň čiastočne kompenzovala výtvarníčka **Andrea Motloch Audy** vtipnými obrázkami zvieratiek v *Zoologických básničkách* Petra Bolačka (vyd. NM CODE).

Nikole Aronovej, ďalšej novej tvári slovenskej ilustrácie, sa v minulom roku podaril podobný husársky kúsok ako M. Kellenbergerovi, keď sa dokázala s dedičmi autorských práv M. Endeho dohodnúť na spôsobe ilustrovania jeho legendárneho fantazijného príbehu *Dievčatko Momo a stratený čas*

(vyd. Verbarium). Napriek občasnému ustrnutiu v ilustratívnom (zrejme vynútenom limitmi dedičských a vydavateľských predstáv zviazaných s ilustráciami cudzojazyčnej pôvodiny), mladá výtvarníčka z literárnej predlohy úspešne vyťažila esenciu existenciálnej absurdity. Grotesknosťou a uvoľnením rukopisu sa však zároveň šikovne vyhla patetickému a kontraproduktívnemu agitovaniu za docenenie hodnoty času v modernej spoločnosti. Voľnejšou väzbou textu a obrazu sa vyznačuje Aronovej autorská kniha *Posledný dar zvuku* (vyd. Verbarium), ktorá pôvodne vznikla ako študentská práca. Legenda o Zvuku a Hluku, ktoré sa zrodili spolu s Vesmírom a usadili sa na našej planéte, je vypointovaná Tichom ako posledným darom Zvuku ľudskému pokoleniu. Text, ktorý evokuje rôznorodosť auditívnych kvalít, sprevádzajú ilustrátorské „náladovky“ približujúce ľubozvučnú, hlučnú i tichú krásu vesmíru, pozemskej prírody a ľudskej civilizácie. Maľby sa svojou senzualitou a poetikou všednosti približujú k severskej ilustrácii.

Z PARALELNÝCH VESMÍROV

O tom, že globalizácia neobchádza ani svet detských kníh, svedčia nielen početné zahraničné zákazky slovenských ilustrátorov, ale aj ilustrátorské príležitosti od domácich vydavateľov, ktorí zverili vizuálne riešenie vydání tužemskej literárnej tvorby cudzozemským výtvarníkom. Z nich je možné spomenúť napríklad ukrajinskú autorku **Nastiu Sleptovú**, ktorá doplnila rozprávku A. Gregušovej *Gréta* (vyd. Egreš) pôvabnými scenériami podmorského sveta. Ekologickú tematiku literárnej predlohy podporujú prírodne štruktúrované plochy a jemná pastelová farebnosť

ilustrácií. Z autorského aspektu bolo pozoruhodným projektom vydanie prozaickej tvorby predčasne zosnulej ilustrátorky Petry Hilbert. *Pepína z Longitálu* (vyd. Slovart) je zbierkou autobiograficky motivovaných poviedok o dievčati, ktoré sa v detských problémoch utieka k fantazírovaniu a prírode. Žiaľ, pôvodný plán ilustrovať svoju vlastnú knižku už autorka naplniť nestihla. Tejto roly sa zhostila **Maria Makeeva**, grafička ruského pôvodu žijúca v Prahe. Chlad dizajnérskej precíznosti je v jej kultivovaných digitálnych ilustráciách vyvažovaný hrejivou farebnosťou a jemnou fytorfornou ornamentikou. Idylická krása obrazových výjavov zo života Pepíny odráža silnú zmyslovosť spomienok na detstvo. Kuriozitou je „dokumentaristický“ pôvod ilustrácií; grafiky boli inšpirované autentickými fotografiami z rodinného archívu poskytnutého sestrou P. Hilbert.

„Z paralelných vesmírov“ v istom zmysle pochádzajú aj príležitostné ilustrátorské práce neprofesionálnych autorov. Obvykle bývajú spájané s výtvarným laicizmom, problematickými estetickými kvalitami a efemérnou hodnotou pre umenie. Občas sa však stane, že sa aj v tomto rámci objavia pozoruhodné umelecké výkony. V minulom roku bol takýmto počínom bilderbuch **Petry Badovej** *O dievčatku, ktoré kráča Domov* (vyd. Asociácia Corpus). Jeho autorka pôsobí v Ústave literárnej a umeleckej komunikácie na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre, kde sa ako teoretička venuje výtvarnej a mimoumeleckej estetike. Témou knihy je metaforické hľadanie seba samého a svojho miesta na svete, komponované formou textovo-obrazových alúzií na fragmenty známych filozofických a archetypálnych príbehov pre deti. Detská protagonistka sa tu objavuje ako tmavá silueta putujúca tajuplnými šírinami prírody a urbánymi priestranstvami. Meditatívnosť

a existenciálny tón knihy sú dosahované významotvorným narábaním s vrstvením priestorových plánov, kolážovaním plôch s rôznymi materiálovými štruktúrami, znakovou redukciou figúr a expresivitou nasvietenia scenérií.

Ako dokazuje mnoho diel svetovej detskej literatúry, literárno-ilustrátorská dvojdomosť autora môže viesť k zaujímavej finálnej podobe knihy. V tomto zmysle sú vydarenými pastózne maľby spisovateľky **Marianny Čaučíkovej** v knihe *Plávaj, Lydka! Ako rybka Lydka hľadala náručie* (vyd. Focusart) či subtilné perokresby poetky a japonistky **Evy Luky** k jej fantazijnej ságe *Pani Kurčatová 1: Ten, kto sa narodí zle* (vyd. Modrý Peter). U spomínaných autoriek neškodí ani reziduá neškoleného výtvarného prejavu. Práve naopak, vyobrazené dejové situácie sú vďaka nim ešte presvedčivejšie či humornejšie.

STRUČNÝ SUMÁR POZOROVANÍ NAMIESTO ZÁVERU

Výberová sondáž do pôvodnej ilustrátorskej tvorby roku 2018 ukazuje, že to vo „vesmíre“ našej ilustrácie „stále žije“ – hoci jeho osobitosť leží na pleciah jednotlivých tvorivých osobností. Naši ilustrátori sa úspešne presadzujú minimálne v stredoeurópskom priestore, a aj keď sa ich tvorba pod globalizačným vplyvom moderných technológií do istej miery výrazovo unifikuje, diverzifikujúcim faktorom produktívnej „kozmickej asymetrie“ je najmä heterogenita generačných skupín a vstup autorov z blízkyh umeleckých profesií – dizajnérov, tvorcov, ktorí sa venujú voľnému výtvarnému umeniu, samotných literátov či neprofesionálov, pre ktorých je ilustrovanie záležitosťou naplnenia osobných tvorivých aspirácií.